

Innspill til tros- og livssynspolitisk utvalg

Barneombudet

08.09.2011

BARNEOMBUDET

Innhold

1. Barn og religionsfrihet - utgangspunktet	3
2. Manifestasjoner av religion	3
Kroppsøvingsfaget, fritak og tilrettelegging	4
Religiøse hodeplagg	5
Barn som faster	6
Omskjæring av guttebarn.....	6
Misjonering/helbredelse	6
3. RLE-faget og fritak fra opplæring.....	7
4. Vold mot barn og trossamfunnenes rolle.....	7
5. Religiøs opplæring	8
6. Religiøse privatskoler.....	9
7. Aldersgrenser for religionsfrihet og tilhørighet til Den norske kirke.....	10
8. Brudd med isolerte trossamfunn	11
Ekspertmøte med utbrytere.....	12
9. Hovedkonklusjoner fra Barneombudet.....	14
Referanser.....	15

1. Barn og religionsfrihet - utgangspunktet

Mange barn i Norge i dag vokser opp med tilknytning til ulike trossamfunn. For barn er muligheten til å vokse opp med å praktisere sin tro, og statens respekt for barnets religionsutøvelse, en viktig verdi i oppveksten. Religion gir, glede, trygghet og trøst for mange barn i Norge, uansett hvilket trossamfunn eller hvilken menighet de tilhører.

Barneombudets oppgave er å ivareta barns rettigheter i samfunnet. Det betyr at vi berører områder hvor barn ikke er godt nok ivaretatt, og naturlig nok skaper dette ofte debatt. Barneombudets innspill til utvalget er et forsøk på å fremstille de problemstillingene vi ser, ut fra henvendelser til oss. Våre innspill til ulike utvalg er alltid problemfokuserete, i og med at vårt mandat er å påpeke områder der vi mener det bør gjøres forbedringer for å sikre barns rettigheter.

Barn har etter barnekonvensjonens artikkel 14 religionsfrihet. Dette er en klar og tydelig rettighet for barnet, og var en nyvinning da barnekonvensjonen ble vedtatt, fordi den gir barnet selv - og ikke foreldrene - denne rettigheten. Det var derfor mange land som reservert seg mot å vedta denne artikkelen. Artikkel 14 1. innebærer at staten har en forpliktelse til å legge til rette for at barn kan utøve sin religion. Den omhandler dermed forholdet mellom staten og barnet. Barns religionsfrihet følges i barnekonvensjonens artikkel 14 2. opp av foreldrenes plikt og rett til å veilede sine barn i tråd med sin kulturelle eller religiøse overbevisning. Foreldrene må utøve denne retten i samsvar med barnets beste.

Barnets religionsfrihet etter artikkel 14 1. står sterkt. Staten kan bare sette begrensninger på barnets rett til å utøve sin religion dersom det er fastsatt ved lov, og dersom det er nødvendig for å beskytte ” offentlig trygghet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter”. Det skal altså mye til for at staten kan gripe inn i barnets utøvelse av sin religion.

Barn har rett til religionsfrihet, men de har også rett til beskyttelse mot vold etter artikkel 19, til utdanning etter artikkel 28, og rett til å si sin mening og bli hørt etter artikkel 12. Staten har et ansvar for å sørge for at barns grunnleggende rettigheter blir oppfylt. Det er en del av foreldreansvaret å ha mulighet til å lære opp og veilede sine barn i sin tro. Men foreldrenes veiledning kan følgelig ikke gå på bekostning av barnets grunnleggende rettigheter. Dette betyr etter Barneombudets syn at som i all samhandling og veiledning av barn, må man også her være sensitiv når det gjelder hvor skjæringspunktet mellom den gode og oppbyggende veiledningen går, og den mer dialogløse og ensrettede formen.

Barneombudet mener det er viktig at tros- og livssynsutvalget ivaretar et barneperspektiv i sitt arbeid. Ombudets innspill til utvalget fokuserer på de områdene vi mener utvalget bør drøfte eller vurdere ut fra hensynet til barns ulike rettigheter etter barnekonvensjonen og norsk lov.

2. Manifestasjoner av religion

Barneombudet får henvendelser fra personer om i hvilken grad foreldre kan utøve tvang mot sine barn ut fra religiøst begrunnede forbud, påbud og aktiviteter. Bekymringene går på at barn ikke deltar i deler av ordinær undervisning i skolen på grunn av religiøse oppfatninger, at barn driver forkynnelse av religion fra tidlig alder, og at barn vokser opp i trossamfunn som nekter dem omgang med barn

utenfor trossamfunnet. Under viser vi til noen eksempler, og vi gir også Barneombudets synspunkt på hvilken rolle staten kan og bør ha for å sikre barns rettigheter.

Kroppsøvfaget, fritak og tilrettelegging

I Opplæringslovens § 2-3 a finnes fritaksrett fra aktiviteter på skolen som kan være ”utøving av en annen religion”. Ombudet har fått noen henvendelser om fritak fra aktiviteter i ulike fag basert på tro. Dette gjelder i hovedsak svømmeundervisning og kroppsøving, men også musikk, matematikk og norsk. Fritaket er basert på at foreldrene mener aktiviteten er i strid med deres religiøse overbevisning. Problemet oppstår nå barn fritas fra vanlig undervisning fordi selve faget er i strid med foreldrenes religiøse overbevisning. Dette er antakelig ikke et omfattende problem, men det finnes, etter det vi forstår, ingen oversikt over hvor mye fritak som gis, og hvilke fag det gis fritak i¹. Etter Ombudets syn vil en slik oversikt skaffe bedre kunnskap om hvordan skolesystemet fungerer når det gjelder å legge til rette for utøvelse av religion i skolen, og gi et bedre grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som bør iverksettes.

Når det gjelder svømmeundervisning, har Fylkesmannen i både Aust-Agder og Vestfold uttalt seg om fritak fra svømmeundervisning for muslimske jenter, etter spørsmål fra kommuner. Fylkesmennene konkluderte med at det ikke kan gis fritak fra svømmeundervisning, men at undervisningen bør tilrettelegges slik at muslimske jenter kan ta del ut fra egne forutsetninger.

I Oslo skolen har Utdanningsetaten laget et skrivⁱⁱ til skolene om grunnleggende svømmeopplæring, der fritak fra svømmeundervisning er omtalt. Utdanningsetaten understreker at svømming er en obligatorisk del av kroppsøvfaget, og at det som hovedregel ikke er rett til fritak. Likevel må skolene legge til rette for at elevene deltar ut fra sine forutsetninger. I skrivet fra Utdanningsetaten i Oslo, åpnes det for kjønnsdelt svømmeundervisning som en måte å legge til rette for at det tas hensyn til muslimske elevers religiøse overbevisning. Fylkesmannen i Troms har imidlertid i desember 2010, konkludert med at kjønnsdelt kroppsøving som hovedorganisering av undervisningen er i strid med opplæringslovens § 8-2. Barneombudet ser at det kan være behov for individuelle tilpasninger som tar hensyn til den enkelte elev.

Ombudet viser til barnekonvensjonens artikkel 3. I artikkel 3 heter det at alle handlinger som vedkommer barn, og som blir satt i verk av administrative myndigheter, først og fremst skal ta hensyn til hva som er barnets beste. Barneombudet mener at det er svært viktig at barn i Norge kan svømme, og at det derfor kan ses som best for barnets at det lærer å svømme i skolen slik at fritak ikke bør forekomme.

Etter artikkel 29 i barnekonvensjonen skal utdanningen ta sikte på å utvikle respekt for egen kulturell identitet. Ombudets syn er derfor at undervisningen bør tilpasses kulturelle og religiøse tradisjoner som er viktige for barn. Dersom noen ser behov for å dekke seg til i svømmeundervisningen, kan det være nødvendig å tilpasse undervisningen ut fra hensynet til barnets overbevisning. Flere skoler har organisert svømmeundervisningen slik at muslimske jenter får anledning til å bruke mer heldekkende plagg. Dette synes vi kan være fornuftig ut fra den enkeltes overbevisning.

Ombudet er mer tvilende til at svømmeundervisningen kan organiseres i kjønnsdelte grupper. Som Fylkesmannen i Troms har påpekt, er dette i strid med opplæringslovens § 8-2. Det blir etter Ombudets syn også problematisk å innføre en normaltilstand der ideer om at omgang mellom kjønn ikke er tillatt skal styre undervisningsformen. Kjønnsdelt svømmeundervisning er etter Ombudets syn med på å legitimere holdninger om en kjønnsidentitet som ikke er deles av flertallet i Norge.

Religiøse hodeplagg

Barneombudet har fulgt debatten om forbud mot bruk av hijab i norsk skole.

Barneombudet tror det er hensiktsmessig å dra et skille mellom barn under og over 15 år. 15 år er grensen for å melde seg inn og ut av religiøse samfunn i Norge. Barneombudet mener derfor at man vanskelig kan forby barn som har en selvstendig rett til å velge religion, å bruke religiøse symboler av alle slag, inkludert hijab.

Når det gjelder barn under 15 år, ser Barneombudet at små barns bruk av religiøse symboler reiser vanskelige problemstillinger. Barneombudet ser at det er bekymringsfullt dersom små barn blir eksponert for foreldrenes religiøse oppfatninger mot sin egen vilje. Man kan ikke på generelt grunnlag si at alle små jenter blir tvunget til å bære hijab, men sjansene for at tvang er tilstede er større jo yngre barna er. Voksne som påtvinger barn religiøse symboler er for øvrig ikke begrenset til muslimer, men gjelder alle trossamfunn.

Professor Lucy Smith argumenterer i boken "hijab i Norge" for at barn må ha absolutt rett til å bestemme over egen religiøs utøvelse når de er 15 år, men at det må være en kommunikasjon mellom barn og foreldre, og en vektlegging av barnets ønsker også før dette tidspunkt. Dette er i tråd med barnekonvensjonens artikkel 12, som gir barn rett til å si sin mening og bli hørt. Smith presiserer at "under ingen omstendighet kan foreldre ha rett til å utøve noen form for tvang eller sterkt press for å få et barn til å bære hijab". Dette er et syn som Barneombudet deler.

Spørsmålet blir da om man skal innføre et forbud mot hijab for barn under 15 år. Barnets religionsfrihet etter artikkel 14 i barnekonvensjonen kan som nevnt bare underlegges begrensninger dersom de er vedtatt i lov, og er nødvendige for å verne den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter. Det skal altså mye til før man har anledning til å begrense barnets rett til å uttrykke sin religion. Hijab på barn må være dokumentert som et vesentlig samfunnsproblem i Norge for at et lovforbud skal kunne ses som nødvendig.

FNs barnekomité, som er overvåkningsorganet for barnekonvensjonen, har tatt opp spørsmålet om hvorvidt land som har ratifisert barnekonvensjonen har anledning til å forby religiøse hodeplagg i opplæringsinstitusjoner. Komiteen påpeker at:

- forbud mot religiøse hodeplagg i utdanningsinstitusjoner kan virke mot sin hensikt, og er ikke nødvendigvis basert på en vurdering av hva som er best for barnet.
- Artikkel 29 i barnekonvensjonen pålegger staten å gi barnet en utdanning som utvikler respekt for egen identitet. Et forbud vil svekke barnets tro på religionsfrihet og toleranse i opplæringen.
- spørsmålet om religiøse hodeplagg bør tas opp på den enkelte skole i samråd med elevene.

Barneombudet mener derfor at innføring av et generelt forbud mot hijab eller andre religiøse symboler på det nåværende tidspunkt vil være problematisk sett opp mot barnekonvensjonens artikkel 14 og uttalelsene til barnekomiteen. Ombudet mener også at diskrimineringsforbudet i barnekonvensjonens artikkel 2 er relevant i denne forbindelse. Det vil være problematisk å forby en enkelt religions symboler, spesielt fordi vi i Norge har en statsreligion. Den siste dommen i Den europeiske menneskerettsdomstolen (*Lautsi and Others v. Italy*ⁱⁱⁱ) har av ulike norske jurister blitt tolket slik at kristne symboler ses som mindre fremmede og påtrengende i skoleverket enn andre religiøse symboler, og at det nå er en trend i Europa å fremheve den kristne arv^{iv}. Til tross for at RLE-faget er revidert, og forkynnelse er tatt ut av det offentlige skoleverket, har kristendomskunnskap fremdeles en solid plass innenfor skolen i Norge. Etter Ombudets syn vil det mot denne bakgrunnen være uheldig med et forbud mot manifestasjon av andre religioner.

Samtidig vil vi gjerne bringe inn i debatten stemmene til noen unge muslimske jenter Ombudet har møtt. De er fortvilet over den moralske kodeksen de utsettes for i skolen av andre muslimer. Disse jentene taler sterkt for et forbud mot hijab i barneskolen, for at jenter ikke skal føle seg tvunget av medelever til å bære plagget. Ombudet ser det som viktig at debatten også innlemmer synspunktene til muslimske jenter selv, og vil oppfordre myndighetene til å sørge for at deres synspunkter blir hørt i debatten. Videre indikerer disse historiene at det må rettes fokus mot hvordan foreldre veileder barn i religiøse spørsmål, slik det er nevnt ovenfor.

Barn som faster

Barneombudet har fått henvendelser fra skoler som opplever at barn faster til tross for ung alder, og at dette går ut over skolearbeidet. Det virker som om de fleste skolene håndterer dette ved å innkalle foreldre til samtale. Barneombudet har fått kritikk for å ha uttrykt at skolen bør kontakte barnevernet i de situasjonene hvor man ikke når fram til foreldrene, og hvor faste tydelig går ut over barns helse. Ombudet foreslo også at temaet faste skulle være en del av standardinnholdet på foreldremøter på skolene hver høst, slik at foreldrene blir klar over hvordan faste påvirker barnas skoledag. Kunnskapsdepartementet mener at det ikke er behov for igangsetting av slike informasjons- og holdningskampanjer. Etersom fasten er en årlig begivenhet, vil problemstillingen vedvare. Ombudet har derfor diskutert saken med Islamsk Råd, som har gitt generelle anbefalinger om barn og faste^v.

Omskjæring av guttebarn

I den siste tid har det blitt mer oppmerksomhet rundt omskjæring av guttebarn, spesielt dem med muslimsk og jødisk bakgrunn i Norge. Inngrepet har fått svært lite oppmerksomhet i litteraturen og i den offentlige debatten sammenliknet med kvinnelig omskjæring. Et nytt forslag fra helsemyndighetene om at inngrepet skal foretas på sykehus, er nå ute på høring^{vi}. Høringsuttalelsen fra Barneombudet finnes på Barneombudets nettsider^{vii}.

Misjonering/helbredelse

Barneombudet har fått flere henvendelser fra personer som har fått besøk på døren av små barn helt ned i seksårsalderen fra Jehovas Vitner. Barna er i følge med voksne, men disse holder seg i bakgrunnen slik at barna selv skal forestå misjoneringen. Barneombudet har henvendt seg til Jehovas vitner sentralt for å høre hvilke retningslinjer de har for dette. Det er i følge dem ingen retningslinjer for når barn skal begynne misjonering, dette er opp til foreldrene å bestemme. Det samme mønsteret

finner vi i Indremisjonskirken, der ungdommer i alderen 13-19 år ble sendt ut på gatehelbredning. Disse ungdommene er i en alder der de har større selvbestemmelsesrett, men rektor ved Misjonshøyskolen Bård Mæland uttaler at det er problematisk å dytte denne aktiviteten på ungdom som kanskje ikke en gang har et avklart forhold til kristen tro^{viii}.

3. RLE-faget og fritak fra opplæring

I følge Human-Etisk forbund står ”RLE-faget med dagens formålsbeskrivelse tydeligere frem som et kunnskapsfag om religion, livssyn, etikk og filosofi. Faget skal være en møteplass for elever med ulik bakgrunn, der alle skal bli møtt med respekt. Undervisningen skal stimulere til allsidig dannelse, og gi rom for undring og refleksjon”. Men Human-Etisk forbund påpeker også at det samtidig fortsatt er avstand mellom idealer og virkelighet. Noen av problemene skyldes at læreplanen i sin konkrete utforming (kompetansemålene) ikke godt nok følger opp de gode intensjonene i formålet. Andre problemer skyldes at enkelte lærere fortsetter å undervise som om det ikke er kommet en ny læreplan, og mange skoler bruker lærebøker som er laget til det tidligere KRL-faget^{ix}.

FNs barnekomité er i sine merknader til Norge i 2010 enige med Human-Etisk forbund, da de hilser endringen i opplæringsloven og innføringen av RLE velkommen, men stiller spørsmål ved hvordan dette blir gjennomført i praksis^x. Ombudet mener derfor det kan være relevant å foreta en gjennomgang av praksisen når det gjelder RLE-faget.

4. Vold mot barn og trossamfunnenes rolle

I Unicefs rapport ”From Commitment to Action” fra 2010, defineres det hvilken rolle trossamfunn bør ha i å avverge vold mot barn. Det vises til barnekonvensjonens forpliktelser, og den rolle religiøse ledere bør ha i å få folk til å forstå at vold mot barn er et brudd på menneskerettighetene. Det vises til Kyoto-deklarasjonen, der det blant annet anbefales at alle religiøse ledere og trossamfunn arbeider aktivt for å skape bevissthet om at vold mot barn er et overgrep, og at hvert barn er et individ med verdighet og rettigheter.

I 2010 ble det kjent at personer ansatt i Den katolske kirke i Norge har begått overgrep mot barn, og at dette har vært kjent for kirken uten at det har blitt anmeldt. I den forbindelse strammet justisministeren inn regelverket, slik at det ble presisert at avvergingsplikten går foran taushetsplikten også innenfor trossamfunn. I tillegg ble grensen for når plikten inntreffer senket^{xi}. Den katolske kirke har utarbeidet rutiner for når det skal meldes videre om et overgrep, men er ikke villige til å fire på taushetsplikten dersom man får vite om overgrep i en skriftesituasjon. Dette er ytterst beklagelig.

Trossamfunn i Norge har etter vår erfaring for lite fokus på barns rettigheter til et liv uten vold, og på sin rolle i å hjelpe barn til å forstå sine rettigheter. Det er utarbeidet en uttalelse fra Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke. Denne er imidlertid lite konkret med tanke på hvilke rutiner man skal ha dersom man oppdager vold og overgrep mot barn innenfor et trossamfunn, eller på hvilke måter man kan spre barnekonvensjonens rettigheter i menighetene og forsamlingene. Ombudet anbefaler at Kyoto-deklarasjonen og Unicefs veileder gjøres bedre kjent i Norge, og brukes aktivt fra myndighetenes side til å lage veiledning for trossamfunnenes behandling av temaet vold mot barn. Rutiner for behandling av opplysninger om vold mot barn bør etter Barneombudets syn innføres i alle

trossamfunn. Ulike trossamfunn har allerede utarbeidet en del retningslinjer. Den norske kirke utarbeidet slike retningslinjer i 1996 når det gjelder anklager mot ansatte, fulgt av en veileder for kirkelige arbeidsgivere fra daværende Kultur- og kirkedepartement i 2007^{xii}. Pinsebevegelsen har også utarbeidet rutiner for hvordan de enkelte pinsemenighetene skal håndtere slike saker^{xiii}. En felles plan er også utviklet for Norsk Luthersk Misjonssamband, Indremisjonsforbundet og Det norske misjonsselskap^{xiv}. Det er mer uvisst hvorvidt slike retningslinjer er utarbeidet i andre trossamfunn, og da spesielt nyere trossamfunn i Norge^{xv}.

5. Religiøs opplæring

I løpet av noen år har Ombudet fått informasjon om tilstander ved koranskoler som vekker grunn til bekymring. En av disse henvendelsene gjaldt en koranskole på Østlandet, der barna overnattet hele uken og bare var hjemme hos foreldrene sine i helgene. En annen gjaldt en koranskole i Oslo, der det ryktes at barn bodde mot sin vilje. Barnevernet gjorde på Ombudets oppfordring et uanmeldt besøk i lokalene, men fant ingen barn. Ombudet har også fått informasjon fra barnevernet i en innvandrertett bydel i Oslo, om at de har arbeidet med en koranskole der de mistenkte at det ble brukt fysisk avstraffelse i den religiøse opplæringen av barn. Barnevernet inviterte koranskolen til et møte, og utarbeidet sammen med den et forbud mot å slå barn i lokalene til koranskolen.

Etter det Barneombudet forstår gjennom samtaler med Fylkesmannen i Oslo, er det i dag ikke vanlig å føre tilsyn med noe annet enn de formelle kravene til medlemsregister og økonomiske rutiner. Etter Lov om trossamfunn § 20, kan et registerført trossamfunn kreve årlig tilskudd fra kommunen til religionsopplæring for barn som tilhører samfunnet, når barnet er fritatt fra kristendomsopplæringen i skolen. Ordlyden i paragrafen er nok moden for revidering, i og med RLE-fagets inntreden, men Barneombudets anliggende her er at når trossamfunnene mottar støtte for å drive trosopplæring, bør det også være en rutine å trekke tilbake støtte dersom opplæringen ikke er forsvarlig eller dersom den er direkte i strid med norsk lov.

De eneste kravene til en forstander i en menighet er i dag at ”han må leva et heiderlig liv og ha evne til å gjera sine skyldnader etter lova”, og at han skal gjera samvitsfullt alle gjeremål som er lagde til tenesta (§ 24). Barneombudet ønsker en tydeligere presisering av forstanderens, og i tillegg den som skal drive trosopplæringen, ansvar for å følge norsk lov og barnekonvensjonens forpliktelser.

Styrket tilsyn med trossamfunn bør også omfatte mulighet til å frata trossamfunnene økonomisk støtte dersom de benytter fysisk avstraffelse av barn i den religiøse opplæringen eller oppfordrer foreldre til dette.

Slik det i dag framstår, kreves det at forstanderen eller lederen av undervisningen er dømt for vold for at støtten skal trekkes tilbake^{xvi}. Ombudet mener det bør diskuteres om man også bør åpne for at man også kan inndra støtte eller frata forstanderen godkjenning dersom vedkommende oppfordrer til ulovlige handlinger, eller synliggjør sin støtte til bruk av vold i oppdragelsen.

Det er i tillegg en del trossamfunn som ikke er registrert hos myndighetene fordi de ikke mottar støtte. Disse kan i dag ikke underlegges tilsyn. Et eksempel på et slikt trossamfunn er Oslokirken, der pastor

Torp er forstander. Torp har i møte med Barneombudet vært en forsvarer av å bruke fysisk avstraffelse i barneoppdragelse.

Barneombudet ønsker en debatt om den religiøse opplæringen i Norge, og statens mulighet til å kontrollere at denne foregår i henhold til barnekonvensjonens prinsipper og i tråd med norsk lov. En slik sikring av barns rettigheter innenfor trossamfunn anbefales ikke bare av Barneombudet, men er også en av anbefalingene til Norge fra FNs komité for barns rettigheter. Komiteen uttaler ”*Undervisningspraksisen og formålene med opplæringen i isolerte trossamfunn bør undersøkes nærmere for å finne ut om de er i samsvar med barnets rett til en helhetlig menneskerettighetsorientert opplæring nærmere*” (Barnekomiteens avsluttende merknader nr 26).

Når det gjelder økt kontroll med trossamfunn, har Aps integreringsutvalg anbefalt:

- At alle religiøse ledere som skal virke i Norge i mer enn 6 måneder må gjennomgå et obligatorisk kurs i norsk og samfunnskunnskap med en avsluttende bestått prøve.
- At tilsyn med trossamfunn styrkes. En må klart kunne skille mellom støtte til aktivitet i form av politisk parti og trossamfunn.

Barneombudet støtter disse forslagene, men vektlegger at tilsynet også må ha fokus på barns rettigheter. Det obligatoriske kurset bør også gjøre religiøse ledere oppmerksomme på de forpliktelser de har etter barnekonvensjonen, med spesiell vekt på barns beskyttelse mot vold og overgrep.

6. Religiøse privatskoler

Det finnes i Norge en rekke private skoler basert på religion. Foreløpig er disse skolene knyttet til ulike kristne trosretninger, men det foreligger søknader om etablering av flere muslimske skoler.

Redd Barna fikk gjennom Go On- prosjektet et unikt innblikk i situasjonen til barn som vokser opp i isolerte trossamfunn. En av anbefalingene fra deltakerne i prosjektet var at det i større grad må drives tilsyn med de private religiøse skolene i Norge. Deltakerne var skeptiske til utbredelsen av religiøse privatskoler, der de opplevde at barn ikke får de samme impulsene som andre barn. Deltakerne foreslo også at det skal være obligatorisk med lærere som ikke er en del av menigheten, slik at barn blir sikret kunnskap om samfunnet rundt seg^{xvii}. Liknende anbefalinger har kommet til Barneombudet fra voksne avhoppere som har kontaktet oss.

I den grad vi åpner opp for private skoler som et alternativ til offentlig skole, bør staten (i disse tilfellene ved Utdanningsdirektoratet) etter Ombudets mening føre tilsyn med at barn i private skoler, både religiøse og ikke- religiøse, får en opplæring som sikrer oppfyllelse av barnekonvensjonens prinsipper. Direktoratet bør se på om skolene oppfyller kravene som er satt for opplæring i Norge, og at barna ikke utsettes for indoktrinering som kan være skadelig for dem. I denne prosessen skal man lytte til barns synspunkter. Tilsvarende vurdering gjelder for tilsyn med hjemmeundervisning etter opplæringslovens § 2-13 jfr § 14-2. Foreldre som driver hjemmeundervisning kan ikke fritas fra å gi sine barn kunnskap om andre menneskes syn på religiøse og etiske spørsmål, slik læreplanene krever^{xviii}.

7. Aldersgrenser for religionsfrihet og tilhørighet til Den norske kirke

I kirkeloven § 3 nr. 6. heter det at "Den som er over 15 år, kan melde seg inn eller ut av Den norske kirke". Den samme adgangen til å melde seg inn og ut av trossamfunn finner vi i Lov om trdomssamfunn og ymist anna§3, jfr. også barnelovens 32 om adgang til å melde seg inn og ut av foreninger.

Barns rett til å si sin mening om ut- eller innmelding finnes i Lov om trdomssamfunn § 6, med mulighet for barnet til å si sin mening om innmelding og utmelding fra 12 år, om det lar seg gjøre. Regelen fantes også i Kirkeloven, men ble i 2010 foreslått endret^{xx}, slik at barnet skal ha mulighet til å si sin mening etter reglene i barneloven. I barneloven åpnes det opp for at også barn som er yngre enn 7 år kan få si sin mening om de er i stand til å danne seg egne synspunkter. En liknende rett bør innføres i trdomslova, og vil være mer i tråd med FNs barnekomité anbefaling om at man ikke skal sette aldersgrense på barns rett til å bli hørt.^{xx} At en tilsvarende endring ikke foreslått i lov om trdomssamfunn, virker ikke logisk.

I tillegg er det etter Ombudets syn, problematisk med klausulen "om det lar seg gjøre" i Lov om trdomssamfunn. Denne er nå opphevet i Kirkeloven. En liknende klausul finnes ikke i andre relevante lovverk.

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementets forslag om en endring i kirkeloven innebar imidlertid ikke å endre kirkeloven § 3 nr.5. der det heter at "Når barnet har fylt 18 år uten å være døpt, anses det ikke lenger å høre inn under den norske kirke".

Barneombudet mente at kirkelig tilhørighet for barn som regnes som medlem av den norske kirke på bakgrunn av foreldrenes medlemskap, bør følge de allmenne regler for innmelding og utmelding av tros- og livssynssamfunn^{xxi}. Barneombudet kan ikke se at departementet i høringen begrunnet hvorfor barn som er medlemmer basert på tilhørighet skal regnes som medlemmer til de er 18 år, mens andre barn skal ha mulighet til å melde seg ut ved 15-års alder. Det mest naturlige ville, etter Barneombudets syn, være enten en automatisk utmelding av barn over 15 år, eller en henvendelse til barnet der det blir bedt om å ta stilling til om det fortsatt vil være medlem av Den norske kirke.

Barneombudet ba departementet vurdere en bedre harmonisering av lovverket på dette punkt. I departementets vurdering av høringssvarene, heter det: "Spørsmålet om kirkelig myndighetsalder har ikke vært drøftet og på høring nå. Departementet viser til at Kulturdepartementet har nedsatt et offentlig utvalg for utredning av tros- og livssynspolitik. Utvalget skal etter sitt mandat blant annet vurdere behovet for samordning av lov- og regelverk og forvaltning på ulike samfunnsområder for å sikre en mer helhetlig tros- og livssynspolitik, og komme med tiltak for å bedre samordningen. Departementet antar at spørsmålet om behov for harmonisering mellom trossamfunnsloven og kirkelovens medlemskapsbestemmelser vil bli vurdert i denne sammenheng."^{xxii} Barneombudet antar derfor at utvalget vil ta stilling til dette spørsmålet.

Barneombudet ønsker også en diskusjon rundt forskjellen mellom kirkeloven og lov om trdomssamfunn når det gjelder automatisk tilhørighet som følge av foreldrenes medlemskap. I kirkeloven er det bare et krav at én av foreldrene er medlem, jfr. § 3 nr 2, mens det i lov om trdomssamfunn er et krav at begge foreldre er medlem dersom de er gift. Det er kjent for Ombudet at

dette er en problemstilling som Kirkerådet selv vurderte å endre for en tid tilbake, men Ombudet kan ikke se at kirkeloven er endret som en følge av dette.

Etter det Barneombudet har fått informasjon om, gis det ingen melding til foreldrene om at barnet er medlem basert på tilhørighet, og at barnet altså er medlem selv om foreldrene ikke døper barnet. Tilhørigheten varer som nevnt til barnet fyller 18 år. Det betyr at barnet kan gå gjennom hele barndommen uten å vite at det er medlem av den norske kirke. Ombudet mener at det i lys av barnekonvensjonens artikkel 14 om barnets religionsfrihet nok kreves en mer aktiv holdning fra Statskirkens side for å gi barn informasjon om at de er medlemmer av kirken.

Ombudet har mottatt reaksjoner på at barn i det hele tatt registreres i ulike trossamfunn på bakgrunn av tilhørighet, og at det ikke kreves en aktiv innsats fra foreldrenes side for å melde barnet inn. Ombudet har ikke tatt stilling til disse henvendelsene, men vist til at foreldrene har myndighet til å vurdere denne siden av barns liv ut fra gjeldende regelverk og barnekonvensjonens artikkel 14 andre ledd. Disse henvendelsene reiser imidlertid en interessant problemstilling om den generelle aldersgrensen for inn- og utmelding av trossamfunn.

De siste årene har norske myndigheter gjennomgått norsk lovverk og senket aldersgrenser for barns med- og selvbestemmelse på mange områder for å sørge for en bedre harmonisering med barnekonvensjonens prinsipper. Barneombudet har ikke historisk kunnskap om hvorfor aldersgrensen for inn- og utmelding ble satt til 15 år i lovverket om religiøs selvbestemmelse. Ombudet erfarer at grensen settes forskjellig i ulike land. Internasjonale barnerettighetsekspertene kommenterer at det er lite nasjonalt lovverk som reflekterer barns religionsfrihet, og at det i de fleste land er foreldre som bestemmer barnets religion^{xxiii} Vi har mottatt henvendelser fra barn på 14 som selv ønsker å bestemme om de skal konfirmeres eller ikke. Ettersom beslutningen om konfirmasjon i mange tilfeller må tas før barnet har fylt 15, har barnet en begrenset mulighet til å bruke lovverket for å kreve sin rett til å bestemme selv.

Ombudet tror at tiden kan være moden for en vurdering av aldersgrensen for inn- og utmelding av trossamfunn, sett i lys av et generelt krav om harmonisering mellom barnekonvensjonens bestemmelser og norsk lov^{xxiv}. Ombudet ser at en senking av aldersgrense for inn- og utmelding av trossamfunn kan snus til at barn melder seg tidligere inn i trossamfunn som deres foreldre mener de ikke har godt av å være medlem av. Dette må selvfølgelig tas med i vurderingen.

8. Brudd med isolerte trossamfunn

Barneombudet får en del henvendelser fra voksne som har vokst opp i trossamfunn som isolerer seg fra omverdenen, heretter kalt isolerte trossamfunn^{xxv}. De gir oss beskrivelser av en oppvekst som har hatt stor påvirkning på livene deres som voksne. Vi vet gjennom disse henvendelsene og forskning^{xxvi} at noen barn i isolerte trossamfunn lever med strenge restriksjoner og begrenset kontakt med omverdenen.

I rapporten om bruddprosesser fra Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) fra 2008 gis det en del anbefalinger om hva som bør bedres for å ta vare på dem som bryter ut^{xxvii}.

I rapporten anbefales blant annet økt kompetanse om religiøse miljøer i det ordinære hjelpeapparatet og god hjelp til de som bryter ut. Dette er tiltak Barneombudet støtter. Det er viktig at det sikkerhetsnett vi har bygget opp for å ta vare på barn er kjent med at barn kan bli utsatt for alvorlige brudd på sine rettigheter også innenfor isolerte trossamfunn, og at trosfrihet ikke blir en hemske for å gripe inn på vegne av barnet.

Ekspertmøte med utbrytere

Barneombudet hadde i mai 2011 et ekspertmøte med personer som har tilhørt ulike isolerte trossamfunn, og brutt ut fra disse (heretter kalt ekspertene). Vi snakket med tre personer i slutten av 20-årene. Disse forsøkte å rekruttere andre som har brutt ut til å bli med på møtet, men dette lyktes ikke, fordi deres bekjente har det så vanskelig etter alt de har vært gjennom, og derfor ikke ønsket å dele sin historie med oss.

De omtaler selv trossamfunnene de tilhørte som karismatiske menigheter, og nevner tungetale og demonutdrivelse som kjennetegn på en karismatisk menighet. Deres beretninger gjorde dypt inntrykk på oss, og vitner om at de som har gjennomgått et slikt brudd har behov for forståelse for hvor inngripende deres religiøsitet har vært i livet deres, og hvor vanskelig de har det når de har valgt å bryte ut. Vi bringer her videre noen av deres erfaringer og anbefalinger. Dette er altså ikke Barneombudets offisielle standpunkt, men en presentasjon av andres erfaringer og anbefalinger.

Veien inn

Ekspertene har enten vokst opp i et karismatisk trossamfunn eller sluttet seg til i tenårene. En av ekspertene fortalte hvordan hun hadde blitt rekruttert inn i samfunnet på videregående skole på en stor religiøs samling. Det finnes ulike slike religiøse samlinger rundt om i landet hvert år. Disse samler mange ungdommer, og det drives rekruttering. De andre har vokst opp i trossamfunnet. Alle har først brutt ut som voksne.

Jo mer ensom man er som tenåring, jo lettere er det å finne tilhørighet i et trossamfunn der man blir omfavnet for den man er.

Tiden i trossamfunnet

Ekspertene beskriver tiden i trossamfunnet som preget av en voldsomt sterk identifisering med Gud og Jesus, og et konstant press for å unngå handlinger som ikke er godkjent av trossamfunnet. Å være som andre, å være normal, er ikke godt nok, og man må hele tiden be om tilgivelse for det man har gjort når man var ute blant andre. Et spesielt vanskelig tema er seksualiteten som puberteten fører med seg, med et voldsomt press om å styre seg. Når dette ikke er mulig, skaper det en voldsom skyldfølelse. Trossamfunnene arbeider aktivt for å hindre seksualitet og onani, som de ser som synd. Det voldsomme presset mot synd gjør også at mange gifter seg som 18-19-åringer uten egentlig å ha funnet den rette.

Trossamfunnene har en svært negativ holdning til verden utenfor, og til alle typer fagpersoner. Fagfolk generelt er ikke "godkjent", og barn indoktrineres også til å unngå kontakt med personer utenfor trossamfunnet. Derfor blir det svært vanskelig å søke hjelp hvis man ikke har det bra. En av ekspertene sier at barnevernet helt klart skulle ha grepet inn i hans familie. Flere av dem har hatt kontakt med ansatte på skolen som var bekymret, men som ikke nådde inn til dem. Foreldrenes innflytelse over

barna er så stor at de ikke ser selv at de trenger hjelp. Når man lever så isolert fra samfunnet utenfor, blir menigheten fellesskapet og mye av den normale oppveksten til barn forsvinner.

Ekspertene opplevde at det viktigste for trossamfunnet de var medlem av, var at man rekrutterte på skolen. Holdningen ”Din skole, ditt ansvar” gjør at man ikke fokuserer på skolerresultater, men heller på det ansvar man har for å føre venner og bekjente på den rette vei, fordi de kan gå til helvete dersom man ikke omvender dem.

Vold og seksuelle overgrep

Ekspertene tror at når man er så fanatisk som en del av de som er i karismatiske menigheter, vil grensene for hva som er akseptabelt viskes ut, fordi man selv tror så sterkt at man leder noen på riktig vei. Derfor vil kanskje grensene for å benytte vold være lavere enn ellers. Ekspertene tror ikke seksuelle overgrep er spesielt utbredt i karismatiske trossamfunn, fordi seksualitet er synd. Dersom det forekommer, mener ekspertene at det vil bli håndtert internt i trossamfunnet.

Kristne friskoler

En av ekspertene har arbeidet som vikar på en kristen friskole. Erfaringer derfra er at skolene drives i tråd med lovverket rent formelt, men at det er stort sprik mellom det som presenteres utad, og det barn faktisk lærer. Elevene blir isolert fra elever fra andre skoler, det er ingen kvalitetskrav til vikarer utover religiøs tilhørighet, elevene risikerer å bli innkalt til rektor for å ha kjæresten, og vikaren fikk klare føringer på undervisning i RLE-faget. Eksperten er bekymret for at tilsvarende forhold finnes på andre religiøse skoler, og for veksten i private religiøse skoler.

Veien ut

Å bryte ut var en svært vanskelig prosess. En av ekspertene fortalte at da han satte spørsmålsteget ved Guds eksistens, ble han kastet ut hjemmefra uten å ha noe sted å dra. Det ble talt i tunger for ham, og han så seg nødt til å late som han fremdeles ønsket å være en del av trossamfunnet, slik at han fikk mulighet til å bo hjemme til han hadde funnet seg et sted å bo. Alle fortalte at det var en svært gradvis prosess over flere år, der gudetroen hadde gitt slipp på et senere tidspunkt enn selve bruddet.

Fordi troen er blitt en del av personligheten, føles det som om man river ut en del av seg selv ved bruddet. Deres erfaring er at stort sett alle som bryter ut sliter med depresjoner, angst og post-traumatisk stress syndrom etter ulike hendelser de har vært med på.

Anbefalinger fra ekspertene

- Kommunene må bruke penger på fritidstilbud til barn, slik at trossamfunnets aktiviteter ikke er de eneste tilgjengelige tilbudene.
- Det må drives et aktivt arbeid på skolene for å skape et godt miljø. Gjennom dette kan man hindre at ungdom rekrutteres til karismatiske trossamfunn for å føle tilhørighet et sted.
- Det bør utvikles opplegg for skolene der personer som har vært gjennom et brudd med et isolert trossamfunn forteller om sine erfaringer, slik at man kan nå andre barn og unge.
- Skolene bør ikke ta imot karismatiske trossamfunn til å holde appeller i friminuttene.
- Det er avgjørende for å komme seg videre i livet at man får tilgang til god psykisk helsehjelp etter et brudd med et isolert trossamfunn.

9. Hovedkonklusjoner fra Barneombudet

- Ombudet ønsker en vurdering av om fritaksregelen i opplæringslovens §2-3 a som gjelder ”utøving av en annen religion” praktiseres slik at det gis fritak fra det som må betegnes som ordinær undervisning.
- Etter artikkel 29 i barnekonvensjonen skal utdanningen ta sikte på å utvikle respekt for egen kulturell identitet. Undervisningen bør derfor legge til rette for kulturelle og religiøse tradisjoner som er viktige for barn, men Ombudet ønsker ikke en kjønnsdelt kroppsøving som hovedorganisering av undervisningen.
- Ombudet anbefaler ikke at det innføres et forbud mot hijab i Norge, og mener det vil være uheldig med et forbud sett i lys av barnekonvensjonens artikkel 2 og 14.
- Ombudet mener at temaet faste bør være en del av standardinnholdet på foreldremøter på skolene hver høst, slik at foreldrene blir klar over hvordan faste påvirker barnas skoledag.
- Ombudet mener det kan være relevant å foreta en gjennomgang av praksis med RLE-faget.
- Ombudet anbefaler at Kyoto-deklarasjonen og Unicefs veileder gjøres bedre kjent i Norge og brukes aktivt fra myndighetenes side til å lage veiledning for trossamfunns behandling av temaet vold mot barn. Rutiner for behandling av opplysninger om vold mot barn bør etter Barneombudets syn innføres i alle trossamfunn.
- Barneombudet ønsker en tydeligere presisering av forstanderens, og i tillegg den som skal drive trosopplæringen, sitt ansvar for å følge norsk lov og barnekonvensjonens forpliktelser.
- Barneombudet mener at tilsynsmyndighetene bør kunne inndra støtte eller frata forstandere godkjenning dersom vedkommende oppfordrer til ulovlige handlinger.
- Barneombudet støtter Aps integreringsutvalgs forslag om at religiøse ledere som skal virke i Norge i mer enn 6 måneder må gjennomgå et obligatorisk kurs i norsk og samfunnskunnskap med en avsluttende bestått prøve. Ombudet mener i tillegg det bør være spesiell vekt på hvilke forpliktelser de har etter barnekonvensjonen for å sikre barn beskyttelse mot vold og overgrep.
- Staten bør føre tilsyn med at barn i private skoler, både religiøse og ikke-religiøse får en opplæring som sikrer oppfyllelse av barnekonvensjonens prinsipper.
- Endring i kirkeloven om at barn skal høres angående inn- og utmelding av Kirken i tråd med barnelovens bestemmelser bør også gjelde for lov om trdomssamfunn.
- Klausulen ”om det lar seg gjøre” i Lov om trdomssamfunn § 6 bør fjernes.
- Den norske kirke må gi barn som er medlem på bakgrunn av tilhørighet, informasjon om at de er medlemmer av kirken. Det bør i tillegg være en automatisk utmelding av barn over 15 år fra Den norske kirke, eller en henvendelse til barnet der det bes om å ta stilling til om det fortsatt vil være medlem av Den norske kirke.
- Ombudet ønsker en utredning og vurdering av 15-aldersgrensen for innmelding og utmelding av Den norske kirke og andre trossamfunn.

Referanser

- ⁱ Se også Anja Bredal <http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Kronikker-og-andre-artikler/2010/2010-005>
- ⁱⁱ <http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/article.php?articleID=89561&categoryID=10155>
- ⁱⁱⁱ http://www.jus.uio.no/smr/om/nasjonalt-institusjon/publikasjoner/emd-bulletin/2011/docs/emdbulletin_032011.pdf
- ^{iv} Se også utrop 14.april 2011 om Oslo Symposium som blir hevdet å være en del av en ny kristen mobilisering.
- ^v www.utrop.no 11.08.2010
- ^{vi} Se www.regjeringen.no Justis- og politidepartementet/pressemeldinger 2010
- ^{vii} <http://www.barneombudet.no/sfiles/73/84/2/file/barneombudet-horingssvar-om-rituell-omskjaring-av-gutter.pdf>
- ^{viii} Dagbladet 7/2 2011
- ^{ix} <http://www.human.no/Livssynspolitikk/Religion-og-livssyn-i-skolen/>
- ^x http://www.barneombudet.no/sfiles/28/88/1/file/avsluttende-merknader_norge.pdf
- ^{xi} <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressemeldinger/2010/Skierping-og-klargjoring-av-plikten-til-a-melde-ifra-til-politiet.html?id=600761>
- ^{xii} http://www.ka.no/_service/481/download/id/5744/name/veileder.pdf
- ^{xiii} <http://pinsebevegelsen.no/pinsebevegelsen/vedlegg/Etisk-Rad-Retningslinjer.pdf>
- ^{xiv} <http://www2.scriptor.no/imfung.no/db/repository/x11122009103219281028997.pdf>
- ^{xv} Se mer om ulike retningslinjer i Kleiven, T. 2010 Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Oslo: Diakonova
- ^{xvi} Drammens Tidende 11/6 2009
- ^{xvii} Til tross for tro - beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn Redd Barna 2005
- ^{xviii} Helgeland 2006, Opplæringslova kommentarutgave 2. utgave. Universitetsforlaget
- ^{xix} Se høringsforslag fra FAD 2010
- ^{xx} Se generell kommentar nr 12 punkt 20-21
- ^{xxi} <http://www.barneombudet.no/horingssuttalelse/2010/kirkeloven/>
- ^{xxii} <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-81-l-20102011/4.html?id=637325>
- ^{xxiii} Implementation handbook for the convention of the rights of the child, UNICEF 2007 s. 185
- ^{xxiv} Søvig 2009, Barnets rettigheter på barnets premisser-utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett. Det juridiske fakultets skriftserie nr, 115, Universitetet i Bergen
- ^{xxv} Barneombudet bruker ikke begrepet sekt i tråd med definisjonene i rapporten fra NKVTS, se note XV, men omtaler trossamfunn som isolerte i den grad henvendelsen til oss har fokusert på trossamfunnets isolasjon fra resten av samfunnet.
- ^{xxvi} Skoglund, Sveinall. Paulsen, Lien 2008 Religiøse grupper og bruddprosesser kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov NKVTS Rapport nr 3 2008
- ^{xxvii} Skoglund, Sveinall. Paulsen, Lien 2008 Religiøse grupper og bruddprosesser kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov NKVTS Rapport nr 3 2008